

Бранко ПАВИЋЕВИЋ

БИТКА НА ГРАХОВЦУ (1858 - 2008)

Ове године се прославља стопедесета годишњица битке на Граховцу. Она је, заправо, трајала неколико дана, почетком маја 1858, а главни окршај се одиграо 1/13. V (на Спасовдан) 1858. године. Трупe Ђенерала Хусеин-паше доживјеле су потпун слом и од отоманског корпуса, у јачини од око 13.500. официра и војника, једва ако се спасило неколико стотина ратника.

Граховска битка имала је снажан одјек у Европи, у југословенским земљама посебно. Од тога дана Граховац је почео да симболизује црногорску ратну славу, на сличан начин као и Царев Лаз и Круси. Грахово је с разлогом уврштено у ред најславнијих локалитета црногорске географије и црногорске историје.

Иако се државни преображај Црне Горе у секуларну државу средином XIX стољећа кретао по ивици ножа, ипак није отворио дубљу кризу у земљи. Водећи црногорски прваци уочили су да је Његошев наслѣдник снажна фигура, промишљен политичар и визионар и да је земља добила владара који је потпуно одговарао објективним захтјевима историјског развоја.

У прошлом стољећу су о књазу Данилу написане и публиковане двије монографије од стране црногорских аутора. У њима су оцијењени сви најважнији догађаји и наведене све важније појединости везане за његово животнo дјело. Сваки аналитичар данас прихвата суд да је Данило био прави наслѣдник двојице великих претходника. И сам је доста обогатио црногорску прошлост политичким, културним, дипломатским и ратним тековинама. Стога данашња покољења могу да га сматрају великаном наше историје.

Оновремени европски државници на вријеме су процијенили правац и суштину књаз Данилове политичко-стратегијске оријентације.

Запазили су да његов основни животни и државнички циљ представља идеја да се по сваку цијену очува историјско наслеђе двојице претходних црногорских владара и да се придобију велике европске државе да признају фактицитет на овом дијелу Балкана, како би се прихватиле као законите границе између Црне Горе и Турске, барем на начин како је то учинила влада Хабзбуршке монархије четрдесетих година.

На унутрашњем плану, књаз Данило је систематски учвршћивао органе земаљске власти и жестоко се обрачунавао са локал-сепаратистичким покушајима. У том погледу стално је имао на уму Његошеве строге обрачуне са незакоњем и нередима у земљи. Књазу није много служио за узор Петар I са његовим библијско-етичким начелима у тренуцима кад је и он био приморан да примјењује принуду и насиље. Правни систем у земљи, чији су темељи ударени још под крај XVIII стољећа, знатно је унаприједио *Законом* из 1855. године. То је био изузетно занимљив историјско-јуридички споменик од непроцјењиве научне вриједности за црногорско право.

Књаз Данило је примио бреме одговорности за судбину Црне Горе у сложеним историјским околностима, кад је *источно питање* прерасло из балканског и европског комплекса у свјетско политичко-стратегичко и војно-стратегичко клупко разних комбинација и приједлога. Било је јасно да се Турска не може одржати на Балкану и да јој се морају одузети све балканске провинције, иначе захваћене снажном аграрном кризом, политичким и национално-политичким потресима.

Црногорски владар је с подозрењем гледао на све отоманске законске текстове доношене послје Париског конгреса и Кримског рата, просто у њих није вјеровао. Сматрао је да му дужност налаже да подстиче народне немире по свим рубним подручјима Црне Горе према Турској. С јесени 1857. црногорске чете су отпочеле отворено да прелазе на устаничку територију и да заједно с устаницима учествују у оружаним окршајима. Током фебруара 1858. само у једној црногорској групацији било је 4.000. људи. Било је јасно да књаз Данило не страхује од већег судара с Турском. А кад је у марту 1858, приликом ускршњих светковина, на Цетињу одржана народна скупштина свакоме је било јасније којим смјером крећу очекивани догађаји? Како се тих дана на Цетињу приступало изradi четних и батаљонских застава, сваки посматрач је могао мирне душе да закључи да је црногорски владар ставио руку на балчак.

Књаз Даниловој отвореној оријентацији за непосредну помоћ херцеговачким устаницима ишла је на руку и политика отоманске владе. По одлуци врховних органа власти у Цариграду, почетком априла издата је наредба ђенералу Хусеин-паши да са корпусом војника хита на

устаничко подручје у Херцеговини и да по сваку цијену смири устанак. У истој наредби му је речено да много не брижи бригу о томе хоће ли његове трупе пријећи црногорску границу на подручјима што граниче с устаничком територијом. Почетком маја (7. V 1858) Хусеин -паша је дошао са читавим корпусом у Бањане. Сљедећег дана кренуо је за Грахово. Њега је дочекало пет невеликих одреда црногорске војске (под командом војводе Петра Филипова Вујовића, капетана Илије Звицера, попа Пера Матановића, граховског капетана Паја Ковачевића и бањског Јована Васиљева Баћовића). Отпор ових црногорских јединица упозоравао је турског ђенерала на опасност да ће се његов продор у Грахово претворити у велико крвопролиће и да не може остати некажњен.

Глас о продору Хусеин-пашиног корпуса на Грахово ширио се запањујућом брзином. Већ 8. V 1858. главнина црногорских трупа била је на Граховцу, под командом војводе Ива Ракова Радоњића, Крца Петровића и Петра Вукотића. Војвода Мирко Петровић је приспио на Граховац 10. V 1858, кад су већ били започели бојеви меду противничким странама. Војвода је свој штаб смјестио на узвишици Осредњак, баш у средишту централног црногорског одреда под заповједништвом војводе Петра Филипова Вујовића. Са тим одредом налазила се и књажевска гарда, у јачини од 400 ратника, под командом сердара Ђура Кусовца. Десним крилом црногорске војске командовао је војвода Петар Вукотић, док је лијевим заповиједао војвода Иво Раков Радоњић. Укупан број црногорске војске на Граховцу износио је 7.500. официра и војника, отприлике половину укупних оружаних снага Црне Горе.

Окршаји на Граховцу трајали су неколико дана. Један од најжешћих одиграо се 11. V 1858. године. Тога дана обје противничке стране изашле су на граховско поприште са свим расположивим снагама. У најкритичнијем тренутку боја Хусеин-паша је издао наредбу да и коњица ступи у окршај. Турска коњица је била добро опремљена лаким оружјем и наоружана дугим коњичким сабљама. Црногорски гардисти су били опремљени као и сви остали црногорски ратници. Неравноправни судар црногорске гарде с отоманском коњицом одигравао се пред очима обје запрепашћене противничке стране. На крају је црногорској гарди пошло за руком да разбије и сломи отоманску коњицу. Тај херојски подвиг платио је својом главом командант црногорске гарде - сердар Ђуро Кусовац. Нема сигурних извора о губицима једне и друге стране у бици од 11. V 1858. По неким подацима, Црногорци су тога дана имали 1.000. мртвих и рањених. Драму битке од 11. V 1858, најсликовитије је описао новосадски „Српски Дневник”, истичући да се на Граховском пољу пред лицем Европе одиграо, један неравноправан двобој између једне малене балканске државе и једне велике земље.

У вишедневним окршајима противничке стране су се биле премориле, па су постигле договор да се 12. V 1858. не врше ратне операције. Баш у том тренутку босански везир је Хусеин - паши пренио наредбу из Цариграда да у току наредне ноћи повуче све отоманске јединице са Грахова. За ову наредбу сазнао је црногорски главни заповједник и донио одлуку да не пусти турског ђенерала да некажњен напусти црногорску територију. У ноћи уочи Спасовдана (1/13. V 1858) војвода Мирко је наредио својим јединицама да неопажено опколе све турске јединице. Исто тако упутио је одговарајуће снаге ка Миротињским доловима, куда је турски ђенерал морао да одступа.

Напад на Хусеин-пашин корпус требало је да започне у раним јутарњим часовима, кад су отоманске јединице припремале за маршевски поредак. Тога дана се на граховском попришту налазило више стотина црногорских жена. Оне су војску снабдијевале таином.

Чим су запуцале прве црногорске пушке 1/13. маја, закликтао је војвода Мирко и позвао „црногорске јунакиње” и да узимају сандуке са муницијом и уносе у први борбени распоред. Те црногорске хероине, послушале су свог главног команданта: бациле таин, упртиле по сандук или два муниције, улећеле у стрељачки строј своје браће, очева и мужева, подсјећајући на античке хероине. Једна таква јунакиња из Шаранске чете (Кнежевић) са два сандука муниције и синчићем од осам мјесеци на грудима улећела је у стрељачки строј и задобила тешке ране, како она тако и њен синчић. Описујући овај подвиг, Михаило Лалић је уздигао примјер шаранске невјесте Кнежевић и њеног рођеног синчића (погинуо у опсади Скадра) до висине античке трагедије.

Окршај 1/13. V 1858 спада у ред најжешћих бојева вођених у црногорској ратној историји. Тада се гинуло и за јунаштво ради јунаштва.

Биланс битке био је поразан за Хусеин-пашине трупе. Турски корпус је потпуно разбијен. Оно што је од њега остало требало је да захвали храбрости његових официра, који су се код Миротињских долова сабљама пробијали кроз црногорски распоред и тако крчили себи пут за Требиње и Билећу.

По подацима књаза Данила, Црногорци су имали 200 мртвих и 300 рањених, док су Турци на бојишту оставили 5.000. мртвих. Војвода Мирко тврди да је турских љешева на Граховцу било 7.000. официра и војника.

Међу црногорским губицима налазио се и командант књажеве гарде сердар Ђуро Кусовац и алајбарјактар црногорске војске Машо Мијатов Кустудић.

Послије битке на Граховцу књаз је додијелио војводи Мирку звање - „Војвода од Граховца”.

У част Граховске побједи изливена је медаља - споменица. Она је додијељена сваком учеснику битке и вјероватно представља једно од најзначајнијих ратних обиљежја у историји црногорског ратовања.

Од пушака Хусеин-пашиног корпуса, заплијењених у бици на Граховцу 1858, Црногорци су направили ограду око Влашке цркве на Цетињу. Тако је ово народно и црквено светилиште добило обиљежје велике граховске хероике.